

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΤΩΧΟΛΕΟΝΤΟΣ*

(Ἑλληνικὴ μεσαιωνικὴ διήγησις.)

Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique, No 19. Histoire de Ptocholéon précédée d'une étude littéraire par Ch. Gidel., *Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου ποίημα, νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἐν Παρισίοις χειρογράφου ἐκδοθέν, ἐπιμελεία καὶ διορθώσεις Αἰμυλίου Λεγρανδίου*, Paris 1872, εἰς 8ον, ἐκ σελ. 54.

Τὸ παρὸν φυλλάδιον ἀποτελεῖ μέρος τῆς πρὸ τριῶν ἐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Le-grand ἐκδιδομένης Συλλογῆς μνημείων πρὸς σπουδὴν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, ἐδημοσιεύθη δὲ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ Ἐπετηρίδι τοῦ ἐν Παρισίοις συλλόγου πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν. Περιέχει δὲ μικρὰν διήγησιν ἐκ 384 στίχων ἐξηγμένην ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 360 ἑλληνικοῦ χειρογράφου τῆς ἐν Παρισίοις ἔθνικῆς βιβλιοθήκης.

Ἡ διήγησις αὕτη εἶναι γεγραμμένη εἰς στίχους ἀνομοιοκαταλήκτους, εἰς δὲ μέτρον τροχαῖκόν πεποιημένους μέτρον· ἢ στιχοῦργα δμως εἶναι πολλαχού σφαλερὰ καὶ ἀπειρόκαλος, τοῦ ἀντιγραφῆος προδίδουσα τὴν ἀμάθειαν, ἣν καταφανεστέραν ποιοῦσιν οἱ ἀπειροὶ τῆς γλώσσης βαρβαρισμοί. Ὡς δ' ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τῆς στιχοουργίας δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὁ συγγραφεὺς ἦν ἴσως σύγχρονος τοῦ Ἑρμοδιακοῦ, τοῦ συγγραφέως τῆς περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου διηγήσεως, τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ Ἐκλογῇ μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Μαυροφρύδου· τὸ δὲ χειρόγραφον ἐγράφη, ὡς ὑποθέτουσιν οἱ συγγραφεῖς τοῦ καταλόγου τῆς παρισινῆς βιβλιοθήκης κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ διήγησις αὕτη ἐπιγράφεται *Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου*¹ ἐκτίθεται δ' ἐν αὐτῇ ἡ ἱστορία τοῦ πτωχοῦ τοῦ Πτωχολέοντος. Οὗτος ἦτο φρόνιμος, λόγιος καὶ πλουσιώτατος:

Οὐ γὰρ ἤμπορεῖ τὸ στόμα
οὔτε γλῶσσα, οὐ καρδία

*Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Παρθενῶν Β' (1872-73) σ. 1125-1130.

1. Ἡ λέξις αὕτη σημαίνει ἴσως, τοῦ ταλαιπώρου, τοῦ δυστυχοῦς· ἡ μὲν λέξις *μουτζες* εἶναι ταυτώνυμος τῇ λ. *φάσκελα*, περὶ ἧς ἐν τῷ περὶ καταρῶν κεφαλαίῳ τοῦ β' τόμου, τοῦ Περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων συγγράμματος ἡμῶν ὁμιλοῦμεν· εἶναι δὲ τὰ *φάσκελα* χειρονομία ὕβριστικῆ, πρὸς εὐτελεῖς ἀνθρώπους ἀπευθυνομένη· ἡ δὲ λέξις *κουρεμένος* (*tondu*) εἶναι συνώνυμος τῇ *καῦμένος* (*brûlé=le rauvre homme*)· συνήθης δ' ἡ ἔκφρασις *Κουρέματά σου!* θωπευτικῶς λεγομένη πρὸς τινα ἀνόητόν τι εἰπόντα, ἐτι δὲ συνηθεστέρα ἢ *Δέν πᾶς νὰ κουρεύεσαι!* ἐπίσης εὐχρηστος ἐπὶ τῶν ἀνοησίας λεγόντων.

νὰ εἶπῃ τὸ τ' εἶχεν οὗτος
ὁ καλὸς ὁ γεροντίτζης.

Ἄλλ' ὁ δαίμων ἐφθόνησε τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ἰδοὺ λησται Ἄραβες, ὄλον ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον κατέστρεψαν. Ὁ γέρον δπως ἀπαλλάξη τοὺς υἱοὺς, τὰς θυγατέρας καὶ τοὺς γαμβροὺς καὶ ἐγγόνους αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐνδείας συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ τὸν δέσωσι καὶ νὰ τὸν ὑπάγωσιν εἰς τὸν βασιλέα δπως τὸν πωλήσωσιν ὡς δοῦλον, ἀντὶ πεντάκις χιλίων ὑπερπύρων· τὰ τέκνα του τότε ἤρξαντο νὰ θρηγοῦσι καὶ νὰ κλαίου· ἐν τούτοις

πιάνουσιν τὸν γέρον,
καὶ πισταγκωνίσασίν τον.

Τὸν ἔφερον δὲ εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τὸν ἠγόρασεν ὁ μέγας λογοθέτης, τῇ συναινέσει τοῦ βασιλέως, ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι

τρεῖς τέχνες καλὲς ἠξεύρει·
Πρῶτον, φυσικὸν ἀνθρώπου·
δεύτερον, τοῦ χρυσαφίου
καὶ τοὺς λίθους τοὺς τιμίους
τρίτον· περὶ τῶν ἀλόγων.

Ἀμέσως δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν ἐφυλάκισε καὶ διέταξεν ὅπως καθ' ἐκάστην δίδωσιν αὐτῷ ἓν δῖπυρον (πισκοῦττιν) καὶ μίαν βολάν νὰ πίνη. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὴν αὐτὴν ἐμπορὸς τις ἐκ Συρίας, ἔχων πολυτίμον λίθον ἐκτιμηθέντα ὑπὸ τῶν χρυσοχόων ἀντὶ ἐξήκοντα χιλιάδων ἀργυρίου καὶ χρυσίου(;)· τοῦτον ἠγόρασεν ὁ βασιλεὺς· ἀλλ' ὅτε ἔφερον εἰς τὸν γέροντα δπως τὸν ἐκτιμήσῃ οὗτος εἶπεν ὅτι ἀξίζει τρία κούφια (κούφα) καρύδια· ἐθυμώθη τότε ὁ βασιλεὺς ὑπερβαλλόντως, ἀλλ' ὁ γέρον τῷ εἶπε:

«Τί χολιάζεις, καὶ τίνα πλήσσεις;
Τόσα, δέσποτά μου, ἀξίζει,
καὶ εἰπόν σου τὴν ἀλήθειαν.
Γροίκα, ἀφέντη βασιλεῦ,
τὸ λιθάρι, τὸ (=ὄπερ) φουμίζουν,
ἔχει σκώληκαν ἀπέσω.
Ὅταν οὖν ἔλθῃ τὸ θέρος
καὶ νὰ βράσουσι ἡμέρες,
θέλει ἀρχίσει τὸ σκουλήκιν
νὰ κατατρυπᾷ τὸν λίθον.
Καὶ λέγω ἂν οὐδὲν πιστεύῃς
ὄρισε τὸν καβάτοράν σου²
ὄρισε τὸν χρυσοχόν σου,
καὶ ἄς σχίσουν τὸ λιθάριν,
καὶ νὰ δῆς ἂν εἶμαι ψεύστης».

2. Καβάτορας, σημαίνει τορευτὴν πολυτίμων λίθων εἶναι δὲ λ. ἰταλική (cavatore).

Οὕτω δὲ ποιήσας ὁ βασιλεὺς, εὗρεν ὅτι ἀληθῆ ὁ γέρων ἔλεγε καὶ κατέκλει-
σεν αὐτὸν ἐκ νέου εἰς τὴν φυλακὴν, διατάξας τὸν κελλάρην του νὰ τῷ δίδει
δύο δίπυρα καθ' ἐκάστην καὶ δύο φορὲς νὰ πίνῃ.

Μετά τινα χρόνον ἐγένετο πρότασις εἰς τὸν βασιλέα νὰ νυμφευθῆ νεάνιδά
τινα· ὁ βασιλεὺς τότε ἐζήτησε τὸν γέροντα ὅπως τῷ εἶπη οὗτος τὸ φυσικὸν (le
naturel) τῆς νεάνιδος. Παραλαβὼν δ' ὁ γέρων αὐτὴν τὴν διέταξε νὰ ἐκδυθῆ
πρὸ αὐτοῦ, ἰδὼν δ' ὅτι ἀσυστόλως τοῦτο ἐκείνη ἐπραξεν, ἐπέστρεψε πρὸς τὸν
βασιλέα καὶ τῷ εἶπεν ὅτι κακῆς γυναικὸς κόρη εἶναι, καὶ αὐτὸν θὰ ἀτιμάσῃ ἂν
τὴν νυμφευθῆ. Ἐξετάσας δ' ὁ βασιλεὺς τὰ κατὰ τὴν μητέρα τῆς νεάνιδος καὶ
ἰδὼν ὅτι ἀληθῆ ὁ γέρων ἐμάντευσεν, ἐκ περιεργείας κινούμενος, τὸν παρεκά-
λεσε νὰ τῷ εἶπη καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ ἐκ τίνος κατάγεται γενεᾶς³. Ὁ γέ-
ρων, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐνόρκως ὁ βασιλεὺς τῷ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θὰ τὸν κακο-
ποιήσῃ ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν εἶπη, λέγει αὐτῷ ὅτι εἶναι υἱὸς ἀρτοποιοῦ (μάγκι-
πος). Πλήρης ὀργῆς ὁ βασιλεὺς τρέχει πρὸς τὴν μητέρα του καὶ δι' ἀπει-
λῶν ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ ὁμολογήσῃ τίς ἐστὶν ὁ πατὴρ του.

Ἐκείνη ὁμολογεῖ ὅτι τὸν ἐγέννησεν ἐκ τοῦ ἀρτοποιοῦ Μουσταφᾶ, ἐπειδὴ
ὁ βασιλεὺς Πέρος ἦν ἄγονος. Τότε ὁ βασιλεὺς, τοῦ γέροντος τὴν σοφίαν θαυ-
μάζων, δωρεῖ αὐτῷ μαργαρίτην, ἀξίας ἐξηκοντα χιλιάδων χρυσοῦ, καὶ τὸν
ἐξαποστέλλει εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ὅπου ἔησε πλούσιος καὶ εὐδαίμων. Τὸ
δὲ διήγημα καταλήγει διὰ τοῦ ἐξῆς ἐπιμυθίου:

Οὕτως δὲ τιμᾶ ὁ Θεὸς
τοὺς φρονίμους (τοὺς) ἀνθρώπους.
Μὲ τὴν γνῶσιν ὅπου ἔχει
πάλιν ὁ πτωχὸς πλουτίζει.

Ἡ διήγησις αὕτη ἦν ἴσως κοινοτάτη, καὶ πολλαὶ παραλλαγαὶ αὐτῆς κατὰ
πᾶσαν πιθανότητα ἐφέροντο. Οἱ ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Legrand δη-
μοσιευθέντος ποιήματος 19 στίχοι εἰσὶν ἴσως ἀποσπάσματα ἐτέρων δύο ποιη-
μάτων, τὴν αὐτὴν ἐχόντων ὑπόθεσιν, τοῦ μὲν εἰς δεκαπεντασυλλάβους πολιτι-
κοὺς γεγραμμένου στίχους, τοῦ δὲ ἐπίσης εἰς ὀκτασυλλάβους. Ἡ δὲ τοῦ κ.
Legrand εἰκασία, ὅτι οἱ δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι ἐτέθησαν πρὸ τῶν ὀκτα-
συλλάβων, ἐξ ἔθους, δὸς εἰπεῖν, ποιητικοῦ, διότι τοῦτο καὶ εἰς τινὰ ἄλλα με-
σαιωνικὰ ποιήματα συμβαίνει, δὲν φαίνεται ἡμῖν λίαν πιθανή, τοσοῦτῳ μᾶλ-
λον, καθ' ὅσον τὸ ποίημα ἄρχεται ἀναμφηρίστως ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ στίχου.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων ποιημάτων κατέχομεν καὶ ἡμεῖς ἕτερον, ἀντιγρα-
φὸν ἐκ χειρογράφου, ἀγνοοῦμεν ποῦ κατακειμένου, ὑπὸ Γεωργίου Τσαφαλο-
πούλου, ἀρχαίου ἐλληνοδιδασκάλου ἐν τῇ ἐν Βυτίνῃ τῆς Πελοποννήσου
ἐλληνικῇ σχολῇ. Τὸ ποίημα τοῦτο καὶ στιχουργίαν ἔχει ἄπταιστον, καὶ γλῶσ-

3. Τὸ χειρόγραφον φέρει *Νὰ μ' ἐπιχαρῆς τὸν λέγει ὁ βασιλεὺς*, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀκόμη σήμερον
λέγομεν *Νὰ μὲ χαρῆς*, *Νὰ σὲ χαρῶ*. Ὅθεν ἐσφαλμένως ὁ κ. Legrand διορθοῖ *Νάμαι 'πιχαρῆς*, τὸν
λέγει, ὅπερ οὐδὲν σημαίνει.

σαν καθάραν, στερουμένην τῶν ἀφορήτων βαρβαρισμῶν, ὧν βρίθει τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Legrand δημοσιευθέν. Καί ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ἀναφέρεται ὅτι γέρων τις, πολυμελῆ ἔχων οἰκογένειαν, περιελθὼν εἰς ἔνδειαν, διότι

*ἦλθε δύστυχος ὁ χρόνος,
κ' ἔκουρσεύθηκεν ἡ χώρα,*

λέγει εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἐγγόνους του νὰ τὸν δέσωσι, καὶ τὸν φέρωσιν ὀπως τὸν πωλήσωσιν

*εἰς τὴν ξακουσμένην πόλιν
τὴν μεγάλην Βυζαντίδα.*

Ἐκεῖ ἀντὶ ἐξακισχιλίων ρεαλίων τὸν ἀγοράζουσιν οἱ μεγιστᾶνες, κατὰ παραγγελίαν τοῦ βασιλέως, μαθόντος ὅτι εἶναι λιθογνώστης καὶ ὅτι γνωρίζει τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων. Ὁ βασιλεὺς ἀγοράσας αὐτὸν ἐπρόσταξεν εὐθέως

*νὰ τοῦ δώκουνε καμάρα,
νὰ τὸν κάμουν καὶ ταῖνι,
ἐν ἀφράτῳ παξιμάδι
καὶ κρασάκι μίαν κουῖπαν
νὰ περνᾷ τὴν ζωὴν του.*

Μετὰ δύο μῆνας ἔφερον εἰς τὴν ἀγορὰν ἵππον (σαφὴν ἱππάριον), ὑπὸ πάντων ὠραιότατον καὶ εὐγενέστατον ὁμιλοῦμενον. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ βασιλεὺς ὀπως ἀγοράσῃ αὐτόν, ἔστειλε τὸν γέροντα ἵνα τὸν ἐκτιμήσῃ. Ἐκεῖνος πορευθεὶς εἰς τὴν ἀγορὰν οἶετ' ἴδε τὸν πωλητὴν νὰ ἱππεύσῃ τὸν ἵππον τοῦτον· εὐθὺς δ' ὡς τὸν εἶδε τρέχοντα, ἀνέκραξε:

*χοντρομέρι
ἀργοκίνητο στὴν στράτα.
Τοῦτο, γὰρ καθὼς λογιάζω,
πουλαράκι εἶχε μείνει,
ὄρφανὸν ἀπὸ μητέρα,
βουβαλάρη τὸ ἐδῶκαν,
κ' ἔφαγε βουβάλας γάλα,
καὶ βουβάλας τάξιν ἔχει.*

Τούτου δ' ἀληθοῦς ἀποδειχθέντος, ηὐξύνθη ἡ ἐπιχορήγησις αὐτοῦ κατὰ ἕν ἀκόμη ἀφράτῳ παξιμάδι καὶ ἑτέραν κουῖπαν κρασάκι. Μετὰ δύο πάλιν μῆνας ἦλθεν ἔμπορός τις ἐκ χωρῶν ἀπωτάτων, ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, φέρων λίθον πολῦτιμον, ἐκτιμηθέντα ὑπὸ τῶν αὐλικῶν ἀντὶ ἑβδομήκοντα χιλιάδων δουκάτων. Ὁ βασιλεὺς, ὀπως τὸν ἀγοράσῃ, προσέτρεξεν εἰς τὸν γέροντα, ὅστις εὐθὺς ὡς εἶδε τὸν λίθον τὸν πολῦτιμον ἀνέκραξε:

*Φέρετέ μου βάτου φύλλα,
κ' ἀπὸ σπάρτον μίαν ρίζαν,*

*νά καπνίσωμεν τὸν λίθον,
νά ψοφήσῃ τὸ σκουλήκι,
ποῦ τοῦ δίδει τόσην λάμψιν.*

Τούτου δὲ πράγματι γενομένου καὶ πάλιν ηἰξύνθη τοῦ γέροντος ὁ μισθὸς κατὰ ἓν ἔτι δίπυρον, καὶ ἓν ποτήριον οἴνου.

Μεθ' ἑτέρους δύο μῆνας ὁ βασιλεὺς ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ μίαν κορασίδα. Καλέσας δὲ τὸν γέροντα, τὸν παρεκάλεσε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μητρὸς τῆς νεάνιδος, ὅπως ἐκφέρῃ τὴν περὶ ταύτης γνώμην του. Πορευθεὶς δ' ὁ γέρων ἐκεῖ καὶ τὸ βάδισμα τῆς κόρης παρατηρήσας, κατενόησεν ὅτι εἶναι κόρη γυναικὸς διαγωγῆς κακῆς, καὶ ὅτι πολλὴν πίστιν πρὸς τὸν σύζυγόν της δὲν θὰ τηρήσῃ. Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἀνεκοίνωσε τῷ βασιλεῖ, ὅστις θαυμάσας τοῦ πρεσβύτου τὴν σοφίαν, τὸν παρεκάλεσε νὰ τῷ εἴπῃ ἀπὸ τί γε νεὰν αὐτὸς εἶναι. Ὁ δὲ γέρων, ἀφ' οὗ πρότερον ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη ὅτι δὲν θὰ τὸν βλάψῃ οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦ ἡ ἀπάντησις, εἶπε θαρρήσας:

*Καὶ φουρνάρη γυιὸς ὑπάρχεις,
καὶ φουρνάρη τῶν ἔργων
καὶ τὴν βασιλείαν πᾶσις
παρὰ φύσιν τὴν ἐπήρως
κ' εἶσαι εὐσεβὲς χωριότης.*

Ὁ βασιλεὺς τότε ἐκάλεσε τὴν μητέρα του, ἣτις γονυπετήσασα τῷ ὠμολόγησεν ὅτι ἐπειδὴ ὁ πατήρ του ἦν ἀτεκνός, καὶ δὲν θὰ κατέλιπε κληρονόμον τὸν ἐγέννησεν ἐκ τοῦ φουρνάρη, ὅστις ἦτο ἀνδρειωμένον παλληκάρι.

Ἀκούσας ταῦτα καὶ θαυμάσας ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψε μετὰ πολλῶν δώρων τὸν πρεσβύτην, ἀφ' οὗ πρῶτον παρ' αὐτοῦ ἔμαθεν, ὅτι τὴν γέννησίν του ἐμάντευσεν ἐκ τῶν παξιμαδίων, ἅτινα τῷ ἐδώρει, διότι

*ἀνταμοιβὴν τοιαύτην
χωριανὴν κι ἀχρειαστάτην
ἔκαμεν εἰς τὴν σοφίαν,
ὡσὰν ἓνας ψωμοπούλης.*

Ὁ κύριος Gidel, ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῶν περὶ τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας μελετῶν (*Études sur la littérature grecque moderne*), ἐν αἷς μετὰ πολυμαθείας ἐξετάζει τὴν ἐπήρειαν τῶν φραγκικῶν ἀσμάτων καὶ διηγήσεων, ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν τοῦ μεσαίωνος ποιημάτων, κατέστησε τοῦ κ. Legrand τὴν ἔκδοσιν πολυτιμωτέραν, γράψας πρόλογον, περὶ τῆς διηγήσεως τοῦ Πτωχολέοντος πραγματευόμενον.

Ἐν τῷ προλόγῳ τούτῳ ὁ κ. Gidel, μετὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ ποιήματος, πραγματεύεται περὶ τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἡ διήγησις ἀναφέρεται. Τοιαύτην δ' ὀρίζει τὴν ἐποχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Φράγκου ἡγεμόνος Ροβέρτου de Courtenay, ἐκδιωχθέντος τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του ἐν ἔτει

1228 μ.Χ. Φέρει δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης του τὰ ἑξῆς ἐπιχειρήματα: Πατὴρ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ποιήματι λέγεται (στ. 338) ὁ κύρ Πέρος (=Πέτρος). Πέτρος δ' ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλέγετο μόνον ὁ Πέτρος de Courtenay, ὁ ἐν ἔτει 1216 ἐκλεχθεὶς αὐτοκράτωρ. «Ἄν πρὸς στιγμὴν ὑποθέσωμεν τοῦτο ἀληθές, προσθέτει ὁ κ. Gidel, τὸ διήγημα τοῦτο μέγα παρέχει ἡμῖν τὸ ἐνδιαφέρον. Βλέπομεν Ἕλληνα, ὑπόδουλον δυναστείας, ἦν ἀπεχθάνεται, καὶ οὐδόλως πλέον ἐκπλησσόμεθα διότι ἐπεννόησε τὸν γελοῖον ἐκεῖνον μῦθον, ὅπως ἐκθέσῃ εἰς τῶν ὑπηκόων του τὴν περιφρόνησιν αὐτοκράτορα, κατέχοντα θρόνον, ἐφ' οὗ οὐδὲν ἐκ τῆς γεννήσεώς του ἐκέκτητο δικαίωμα. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ὁ υἱὸς ἐνὸς δούλου, ἐνὸς ποταποῦ ἀνδρός, ἐνὸς Μουσταφᾶ, ἦν ἀντικείμενον καταλληλότατον πρὸς σατυρισμὸν. Ὁ συγγραφεὺς ἐκτύπα οὕτω ταυτοχρόνως καὶ τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Τούρκους, διότι τὸ ὄνομα Μουσταφᾶς, ὅπερ ὁ δούλος ἔφερεν, ἦν κοινότατον παρὰ τῆ φυλῆ, ἣτις ἐμελλε νὰ κατακτήσῃ βραδύτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἣτις ἐνωρὶς ἐνέπνεε φόβον τοῖς Ἕλλησιν. Οὕτως ὁ Δάντης, ἐπανελάμβανεν ἐν τινι τῶν ἁσμάτων τῆς Θείας αὐτοῦ Κωμωδίας τὴν ἀλλόκοτον πλάνην, καθ' ἣν ὁ Οὐγὸς Καπέτος ἦν υἱὸς παρισινοῦ τινὸς κρεοπώλου».

Ἐκτὸς τούτου ὁ κ. Gidel σημειοῖ τὴν καταφανῆ ὁμοιότητα τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τοῦ ποιήματος τοῦ Πτωχολέοντος καὶ γαλλικοῦ τινος μυθιστορήματος ἐπιγραφομένου Eracles, καὶ συγγραφέντος περὶ τὸ 1133 ὑπὸ τοῦ Gautier d' Arras. Ὁ Eracles οὗτος, ὅστις ὡς ἐκ πολλῶν δεδομένων ὑποθέτει ὁ κ. Gidel εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἡράκλειος, ἐγεννήθη ἐν Ρώμῃ ἐκ πατρὸς γερουσιαστοῦ, ὀνομαζομένου Myriados καὶ μητρὸς Κασίνης· ἄγγελος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ φέρει ἐπιστολήν, ἣν διατάσσει τὴν μητέρα ν' ἀνοίξῃ μόνον ὅταν τὸ τέκνον μάθῃ ν' ἀναγινώσκει. Ὅταν δὲ τοῦτο ἔμαθε τὴν ἀνάγνωσιν ἢ μῆτηρ τῷ ἐγχειρίζει τὴν οὐρανόπεμπτον ἐπιστολήν, ἐξ ἧς μανθάνουσιν ὅτι ὁ Θεὸς προικίζει αὐτὸ διὰ τριῶν δώρων: τῆς γνώσεως τῶν πολυτίμων λίθων, τῆς τῶν ἵππων καὶ τῆς τῶν γυναικῶν.

Ἀποθανόντος τοῦ Myriados ἡ σύζυγός του πρὸς ψυχικὴν του σωτηρίαν ἐπώλησεν ὅλα τὰ κτήματά της:

*Les castiaux, les villes et les ricetés,
Les manoirs, et les fermetés.*

Μὴ ἔχουσα δὲ πλέον χρήματα ὅπως δώσῃ χάριν τῆς ψυχῆς τοῦ συζύγου της ἐπώλησε καὶ τὸ τέκνον της εἰς τινα μεγαστᾶνα τοῦ αὐτοκράτορος ἀντὶ χιλίων βυζαντίων, διὰ τὰ τρία προτερήματά του. Οἱ αὐλικοὶ ἐμπαίζουσι τὸν μεγαστᾶνα ἐκεῖνον ὡς ἀπατηθέντα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ διατάσσει νὰ συναθροίσωσιν οἱ ὑπήκοοί του τοὺς πολυτιμωτέρους τῶν λίθους, εἰς ἓνα ὀρισμένον τόπον· τούτου δὲ γενομένου διέταξε τὸν Eracles ν' ἀγοράσῃ εἰς οἰανδήποτε τὴν μὴν τὸν τιμαλφέστερον ἐξ ὄλων τῶν λίθων τούτων· ἐκεῖνος παριδὼν ὄλους τοὺς λοιποὺς ἀγοράζει ἓνα ἄσημον ὄλως φαινόμενον παρὰ τινος ἐμπόρου πῆρεως καὶ κόμεως, δίδει δ' εἰς τὸν ἔμπορον, ἀντὶ τῶν ζητηθέντων ἐξ δηνα-

ρίων, τεσσαράκοντα μάρκα. Ὁ αὐτοκράτωρ ὀργίζεται, ἀλλ' ὁ Eracles ἀποδεικνύει αὐτῷ ὅτι ὁ λίθος ἐκεῖνος ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ διαφυλάττη ἀπὸ πυρός, σιδήρου καὶ ὕδατος τὸν κατέχοντα, τὴν δ' ιδιότητα ταύτην ἤθελεν ἀπωλέσει ἂν ἠγοράζετο ἀνθ' ἑξ ἑξ μόνον δηναρίων. Καὶ ταῦτα ἀποδεικνύει καταδύσας ἐν ὕδατι, βληθεὶς διὰ ξίφους, καὶ εἰς πυρὰν τεθείς καὶ ἀβλαβῆς μείνας. Εἰς ἄλλην περίστασιν ἀπέδειξεν ὁ Eracles ἀληθῆς τὸ προτέρημά του τῆς γνώσεως τῶν ἵππων, καὶ ἄλλοτε τὸ τῆς γνώσεως τῶν γυναικῶν ἐκλέξας διὰ τὸν αὐτοκράτορα, μεταξὺ πολλῶν θυγατέρων μεγάλων οἰκογενειῶν νύμφην ἐκ γένους μὲν ἀσήμου, ἀλλὰ διὰ μεγάλων πεπροικισμένην ἀρετῶν.

Ὁ Paulin Paris, ὅστις ἐν τῇ Φιλολογικῇ Ἱστορίᾳ του τῆς Γαλλίας πολλὰ περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Gautier d' Aggas ἔγραψε, εὐρίσκει ὁμοιότητα πρὸς τὴν περὶ τῶν προτερημάτων τοῦ Eracles διήγησιν, ἐν τῷ Ἰνδικῷ μύθῳ, τῷ περιγράφοντι τὰ συμβάντα τοῦ Νάλα καὶ τῆς Δαναϊαντῆς. Ἐκεῖ ὁ ἥρωας, μετημφισμένος εἰς ἠνίοχον τοῦ βασιλέως Ριτουπάρνα, λέγεται ἀπαράμιλλος ὡς πρὸς τὴν γνώσιν τῶν ἵππων, καὶ μεταξὺ πολλῶν τοιούτων ἀρίστων θεωρουμένων, ἐκλέγει ἕνα κατὰ τὸ φαινόμενον εὐτελεῖ, ὅστις ὁμοῦς μετέπειτα ἐδείχθη ὑπέρτερος πάντων τῶν λοιπῶν.

Πρὸς τούτοις ἐν τινι συλλογῇ ἀραβικῶν καὶ τουρκικῶν μύθων ἐκδοθείση ὑπὸ Δ. Κ. Ἀσλάνη τοῦ Βυζαντίου, ἐδημοσιεύθη ὁ ἀκόλουθος μῦθος, ὁμοῖος τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πτωχολέοντος, ἐνῶ ἡ σκηνὴ ὑποτίθεται ἐν Περσίᾳ.

«Περιηγητῆς τις ὄδεύων ἐφθασεν εἰς ἕνα κράτος τῆς Περσίας· μαθὼν δὲ ὅτι αὐτὸ εἶχεν ἀπειρα διαμάντια, καλοὺς ἵππους, καὶ καλοὺς ἀνθρώπους, ἐπαρουσιάσθη δι' ἀναφορᾶς του εἰς τὸν σουλτάνον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξαιτῶν νὰ τὸν παραλάβῃ εἰς τὸ παλάτιόν του, ὡς πραγματογνώμονα τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια εἶχεν ὁ σουλτάνος πολλά· ἐδέχθη τὴν αἴτησίν του ὁ σουλτάνος, καὶ παρουσιάσας τὸν περιηγητὴν ἐνώπιόν του, τῷ ἔδειξεν ἕνα ἀδάμαντα πολύτιμον διὰ νὰ τὸν ἐκτιμήσῃ· ὁ περιηγητῆς θεωρήσας τὸν ἀδάμαντα, εἶπεν εἰς τὸν σουλτάνον: «ἐὰν ὁ ἀδάμας οὗτος δὲν ἤθελεν ἔχει εἰς τὸ κέντρον του ἕν ψῆγμα μαύρης ἄμμου, δὲν ἤθελεν ἐκτιμηθῆ με ὅλα τὰ χρήματα τοῦ κόσμου». Ὁ σουλτάνος τῷ ἐζήτησεν ἀπόδειξιν· ὁ δὲ περιηγητῆς ἐζήτησεν τὴν ἄδειαν νὰ σχίσῃ τὸν ἀδάμαντα, καὶ νὰ ἐξάξῃ τὴν μέλαιναν αὐτὴν ἄμμον· τῷ ἐδόθη ἡ ἄδεια, ἔσχισε τὸν ἀδάμαντα, καὶ ἐξαγαγὼν τὴν ἄμμον, τὴν ἐνεχείρισεν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις θαυμάσας τὴν γνώσιν τοῦ περιηγητοῦ, διέταξε νὰ τῷ δίδεται δι' ἀνταμοιβὴν μία ὀκτὰ κρέατος κάθε ἡμέραν ἐφ' ὄρωζωῆς του· τῷ εἶπε δὲ νὰ παρουσιασθῇ τὴν ἐπιούσαν διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τοὺς ἵππους του.

Ἐπαρουσιάσθη ὁ περιηγητῆς τὴν ἐπιούσαν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις διέταξε νὰ φέρουν τὸν καλλίτερον ἵππον του διὰ νὰ τὸν ἐκτιμήσῃ· ὁ περιηγητῆς μόλις εἶδε τὸν ἵππον, καὶ εἶπεν εἰς τὸν σουλτάνον: «Ὁ ἵππος αὐτὸς ἤθελεν εἶσθαι ἀμίμητος, ἐὰν δὲν εἶχε φυσικὸν ἐλάττωμα τὸ νὰ κυλίσται εἰς τὸ ὕδωρ, ἅμα ὅτε ἤθελε περάσῃ ρύακα ἢ κανένα ποταμόν, καθότι μικρὸς ὢν ἐτράφη πο-

4. Paulin Paris, Histoire littéraire de France, τ. XXII, σ. 794-867.

λὺν καιρὸν ἀπὸ τὸ γάλα μιᾶς βουβάλου, ἦτις ἦτον εἰς τὸν αὐτὸν σταῦλον, ὅπου εἶχεν ἀνατραφῆ καὶ ὁ Ἴππος». Ὁ σουλτάνος ἐζήτησε πάλιν ἀπόδειξιν, ὁ δὲ περιηγητὴς εἶπε νὰ καβαλικεύσῃ εἰς ἵππεὺς τὸν Ἴππον, καὶ νὰ περάσῃ τὸν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου ρύακα, καὶ θέλει ἀποδειχθῆ πραγματικῶς· ὁ δὲ σουλτάνος διέταξεν εὐθὺς νὰ γίνῃ· ἀλλὰ μόλις ὁ Ἴππος εἰσῆλθεν εἰς τὸν ρύακα καὶ πάραυτα ἔπεσε κυλιόμενος εἰς τὸ ὕδωρ· θαυμάσας δὲ ὁ σουλτάνος καὶ τὴν περὶ τοὺς Ἴππους γνῶσιν τοῦ περιηγητοῦ, διέταξε νὰ τῷ προστεθῆ ἄλλη μία ὀκὰ κρέατος, εἰπὼν εἰς τὸν περιηγητὴν νὰ παρουσιασθῆ πάλιν διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ ὄσους ἀνθρώπους ἤθελε τῷ παραστήσει.

Τὴν ἐπαύριον ἐπαρουσιάσθη ὁ περιηγητὴς εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις διατάξας ὄλους τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἐξέλθωσιν, εἶπε πρὸς τὸν περιηγητὴν: «Τίς ἡ ἀνάγκη νὰ ζητῶμεν διὰ νὰ εὐρωμεν τὰς φυσικὰς ἀρχάς, τὰς ιδιότητες, καὶ τὸν τρόπον ἄλλων ἀνθρώπων; Θέλω νὰ μὲ εἰπῆς, ἐὰν ἐγὼ εἶμαι γνήσιος υἱὸς τοῦ πατρός μου τοῦ σουλτάνου ἢ ὄχι; Ὁ περιηγητὴς εὐθὺς ἀπεκρίθη: «Ὅχι, σὺ εἶσαι υἱὸς τοῦ κασάπαση (μακέλη τοῦ παλατίου), καὶ ἐὰν θέλῃς ἀπόδειξιν, βίασον τὴν μητέρα σου νὰ σοὶ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν δὲ εὐρεθῶ ψεύστης εἰς τοῦτο, θανάτωσέ με». Θυμωθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ σουλτάνος δράττει τὴν σπάθην του, εἰσέρχεται εἰς τὴν μητέρα του, τὴν βιάζει νὰ τῷ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, προσθεὶς ὅτι, ὅς μητέρα του δὲν θέλει τὴν βλάψῃ ὅπως ἂν ἔσχε τὸ πρᾶγμα, ἀρκεῖ μόνον νὰ τῷ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν· βιασθεῖσα ἡ μήτηρ τοῦ σουλτάνου, τελευταῖον ὁμολόγησεν εἰς τὸν υἱὸν της: «Ὁ πατήρ σου, υἱέ μου, ἦτον ἄτεκνος τὸ ὅποιον αὐτὸ θεωροῦσα ἐγὼ, καὶ σκεπτομένη ὅτι ὁ θρόνος ἤθελε πέσει εἰς ἄλλου χεῖρας, εἰσῆξα κρυφίως τὸν κασάπασην τοῦ παλατίου καὶ σὲ συνέλαβον ἀπὸ αὐτόν, ἰδοὺ, υἱέ μου, αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ὁ, τι ἀγαπᾶς κάμε εἰς ἐμέ». Ἀπορήσας ὁ σουλτάνος ἐπὶ τούτῳ, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν θάλαμον τῆς μητρὸς του, καὶ προσκαλέσας τὸν περιηγητὴν, τῷ εἶπε: «Δὲν εἶναι τόσοσον παράδοξον τὸ νὰ γνωρίζῃς τοὺς ἀδάμαντας καὶ τοὺς Ἴππους, καθότι αὐτὸ εἶναι τέχνη· ἀλλ' ὅτι ἐγὼ εἶμαι υἱὸς τοῦ κασάπαση πόθεν τὸ ἐγνώριζες;» Ὁ περιηγητὴς ἀπεκρίθη: «Ἀπὸ τὴν ἀνταμοιβὴν τὴν ὁποίαν μ' ἐχορήγησες· καθότι ἐὰν ἦσο υἱὸς βασιλέως, ἤθελες διατάξῃ νὰ μοὶ δοθῶσι τόσα χρήματα· ἐπειδὴ ὁμως μὲ ἀντήμειψας μὲ κρέας, ἐκ τούτου ἀπέδειξας τὴν φυσικὴν σου ἀρχὴν ὅτι εἶσαι υἱὸς κασάπαση, καὶ ὄχι υἱὸς σουλτάνου». Τότε ὁ σουλτάνος, χορηγήσας εἰς αὐτὸν μίαν ποσότητα χρημάτων, τῷ παρήγγειλε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ κράτος του χωρὶς νὰ ἐξηγηθῆ μηδὲν τι περὶ τούτου εἰς κανένα ἄλλον⁵.

Τοιαύτη ἡ τοῦ Πτωχολέοντος ἱστορία, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Legrand ἐκδοθὲν ποίημα. Ἴσως ἡ λεπτολόγος τῶν τοιούτων ἔργων ἐξέτασις θεωρηθῆ ὑπὸ τινων ἄσκοπος ὅλως καὶ περιττή, καὶ ἔλλειψιν ἐξελέγχουσα ἄλλων σπουδαιότερων θεμάτων πρὸς συζήτησιν καὶ μελέτην. Καὶ ἂν μὲν τὰ ἔργα ταῦτα ἐξητάζοντο ὑπὸ καλλιλογικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἔποψιν, ἡ παρατήρησις αὕτη ἤθελεν εἶσθαι ἀναμφιλέκτως ὀρθή. Ἄλλ' ἐκ τῶν τοιούτων ἔργων οὐ μόνον πολυτίμους ἐνίο-

5. Δ. Χ. Ἀσλάνη τοῦ Βυζαντίου, Μῦθοι, μυθιστορίαι καὶ διηγήματα, 1860, σ. 66-69.

τε πληροφορίας ἀρνούμεθα, ἀλλά καὶ πρὸς διαφώτισιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολο-
 γίας τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῆς ἐν γένει ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν πολλὰ ἐξά-
 γομεν. Οὕτω διὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Gidel περὶ τῆς Νεοελληνικῆς φιλο-
 λογίας κατεδείχθη ἡ ἐπιρροή τοῦ φραγκικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν
 ποιημάτων ἀπὸ τῆς IB' ἑκατονταετηρίδος, διὰ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Buchon
 ἐκδοθέντων ἐμμέτρων χρονικῶν ἡ ἱστορία τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι οὐκ
 ὀλίγον διεφωτίσθη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ